

2012. november – Szent András hava

Forgatókönyv. Összeállította: Both Zsuzsa és Szabó Kinga

I. JELES NAPOK, SZOKÁSOK

November 1., 2.: Halloween, Mindenszentek és Halottak napja

November elsejének ünnepe, Mindenszentek napja az Egyesült Államokból indult, angol-szász eredetű Halloween-ünnepre vezethető vissza (All Hallows magyarul: mindenszentek). A nap előestéje (angolul „All Hallows Eve”, rövidítve: Halloween) a kóbor lelkek, a kelták (évszázadokkal ezelőtt a mai Nagy-Britannia és észak-Franciaország területén éltek) halotti istenének éjszakája. A kelták a természetet magasztalták, és sok istent imádtak, de a napisten volt a legfontosabb, aki a munkát és pihenést jelképezte, tette gyönyörűvé a földet és növesztette a termést. A kelta újévet november 1-jén ünnepelték egy nagy fesztivállal, mely a nap-szezon végét, a sötétség és hideg kezdetét jelezte. A kelta hagyomány szerint a napisten, Samhain, a halál és sötétség istenének fogságába került ilyenkor. Az újév előestéjén, október 31-én, a hiedelem úgy tartotta, Samhain összehívta a halottakat. A halottak különböző formában jelentek meg; a rossz lelkek, állatok figuráit öltötték fel, főként macskáét.

Október 31-én, miután a termést betakarították és a hosszú, hideg télre elraktározták, megkezdődött az ünnepség. A kelta papok a hegytetőn, a szent tölgyfák alatt gyülekeztek, új tüzeket gyújtottak, termény és állat áldozatokat mutattak be, és tűz körüli táncuk jelezte a nap-szezon végét és a sötétség kezdetét. Amikor eljött a reggel, a papok minden családnak parazsat adtak, hogy új tüzeket gyújthassanak. Ezek a tüzek tartják melegen az otthonokat, és űzik ki a gonosz szellemeket.

835-ben a római katolikus egyház november 1-jét mindenszentek ünnepének nevezte ki. Később az egyház november 2-át is szent nappá, a halottak napjává nyilvánította. Tűzgyújtással, felvonulással ünnepelték, az emberek beöltöztek szenteknek, angyaloknak és ördögöknek. A kereszténység terjedése azonban nem feledtette a régi hagyományokat sem, folytatták a Samhain és Pomona napok ünnepelését is, így az évek során mindezen szokások összevegyültek. November 1-e a mindenszentek, november 2-a pedig a halottak napja. Ezek a napok a halottakra való emlékezés ünnepei nálunk. Az ünnep előestéjén a szentbeszéd közben megkondulnak a harangok, a hozzátartozók a kegyelet virágait tűzik az elhunytak sírjára. Mindenszentek napján a holtak lelki üdvéért gyertyát gyújtanak a sírokon. A néphagyományban mindkét napot számos hiedelem övezi. A néphit szerint ilyenkor hazalátogatnak a halottak, ezért régen a számukra is megterítették. Kenyeret, sőt, vizet tettek az asztalra. Sokfelé úgy tartották, hogy a mindenszentek és halottak napja közti éjszakán a holtak miséznek a templomban, és amíg a harang szól, hazalátogatnak szétnézni. Ezért minden helyiségben lámpát gyújtottak, hogy az elhunytak eligazodjanak a házban.

Halottak napján, néhol hetében munkatilalmak voltak:

- mosási tilalom:
 - attól tartottak, hogy a hazalátogató halott vízben járna
 - tilos volt mosni, mert megsárgulna a ruha
 - tilos volt mosni, mert a férgek ellepték volna a házat
- nem végeztek semmilyen földmunkát, mert keléses lenne, aki megszegi a tilalmat

November 11.: Márton napja

Szent Márton legendája

A Pannóniában született Márton apja római katona volt. Márton 15 éves volt, amikor a császár rendeletére apja helyett kellett lovagi szolgálatba lépnie. Időközben megkeresztelkedett, és istenfélő életet élt.

Lovag korában történt, hogy Amiens városába kellett lovagolnia kis csapatával. Hideg tél volt, a sűrű hóhullásban késő este érkeztek a város falaihoz. Megzörgették a kaput, és bekiáltottak: – *Engedjete be! Fontos levelet hoztunk.*

Márton nyöszörgésre lett figyelmes. A kapuban egy koldus didergett.

– *Segítsetek, vitéz urak. Éhes vagyok, napok óta koplalok, a hidegben majd meg fagyok. Szánjátok meg a nyomorult koldust.*

A lovagtársak csúfolódni kezdtek: – *Majd bizony a palástunkat adjuk oda! Mi is éhezünk, fáztunk, ne állj az utunkba!*

– *Hallgassatok! Bizonyosan azért került ez a szerencsétlen a mi utunkba, mert Isten nekünk rendelte, hogy segítsünk rajta – utasította rendre Márton a társait.*

– *Hogy akarsz segíteni, hisz a mi élelmünk is elfogyott?*

Márton a szegény koldushoz fordult:

– *Valóban, szegény ember, kenyerem nekem sincs, de a köpenyem megosztom veled, legalább a hidegtől védve légy!*

– *Ostoba vagy! Hosszú még a tél, most Te fogsz megfagyni fél köpenyben!* – kiáltották a társai.

– *Nem, barátaim, a jótett melege átjárja a szívet. Aki másokon segít, meg nem rövidülhet.*

Azzal kardjával kettészelte köpenyét és felét a koldusra terítette.

Azon az éjszakán Márton különös álmot látott. Ott állt az Úr trónusánál, körül a fényes angyali sereg. Az Úr vállán Márton megpillantotta azt a fél köpenyt, amelyet az este adott a szegény koldusnak. Az Úr pedig így szólt:

– *Tudd meg, Márton, ha bármi jót teszel a legkisebb testvéreddel is, azt mindig velem teszed. Mikor Márton reggel felébredt, szilárd elhatározás született szívében:*

– *Nem akarok katona lenni, Jézus barátja vagyok. Nem kell a kard, a páncél, ami eddig védett. Nincs rá szükségem, mert tudom, hogy engem Jézus segít és erősít. Elmegyek és a szegényeket, árvákat, gyengéket fogom védeni.*

Isten kegyelmet adott szolgájának, így az védte a gyengéket, szegényeket, sok barátot szerzett magának, mindenki szerette.

Vándorlásai során Toursba érkezett. A városban akkor halt meg a püspök. A nép Mártont kérte: – *Légy a püspökünk! Légy a mi vezetőnk!*

– *Nem akarok püspök lenni. Én az Úr alázatos szolgája vagyok, nekem nem kell rang, méltóság!*

Márton, mivel szerény volt, elmenekült a város szélére, ott bebújt a legkisebb ház libaóljába. A városlakók egész nap keresték, nagy szomorúsággal kutatták.

– *Ő a szegények gyámolítója, egyszerű, igazságos pap. Ő legyen a mi püspökünk! Meg kell találnunk! Végtelen szeretete, jósága áldást hoz városunkra! Igazságos, megvédi az ártatlanul üldözötteket. Keressük! Meg kell találnunk!*

– *Figyeljete! Ott, a ludak óljában éktelen gágogás van, nézzük meg! Ide bújt a ludak közé, de azok elárulták rejtekhelyét!*

Márton végül elfogadta a felajánlott püspöki rangot.

– Látom, nem bújhatok el a püspökség elől, a feladatot vállalom, ha egyszerű remete életemmel együtt elfogadtok. Ígérem, az Úr hűséges pásztora leszek, őrzöm a hit tisztaságát.

Ettől kezdve Márton a nép szeretett és hűséges pásztora lett. Mindenki tisztelte és szerette. A legnagyobb külső és belső szorongatásban is a testvéri szeretetet tette meg Isten szeretetének mércéjévé.

Márton-napi szokások

A kalotaszegi falvakban a jószág behajtása alkalmából Márton-napi bált rendeztek. Ezen a vidéken igen gyakori a Márton név, ezért, mint névnapot ma is ünneplik névnapköszöntőkkel.

Ezen a napon a pásztorok vesszőt adtak ajándékba a gazdának (*Márton vesszeje*-ként ismerték), hogy azzal hajtsa ki tavasszal a jószágot a legelőre és úgy tartották, ahány ága van a vesszőnek, annyit malacozik a disznó. Azt mondták: *úgy szaporodjanak a sertések, mint ennek ahány ága boga van.*

Márton-napon országszerte lakomákat rendeztek, hogy egész esztendőben bőven ehessenek, ihassanak.

Úgy tartották, hogy *aki Márton napon libát nem eszik, egész éven át éhezik.* A megevett liba csontjából jósltak: ha a liba csontja fehér és hosszú volt, akkor havas lesz a tél, ha viszont barna és rövid, akkor sáros.

Márton napján figyelték az időjárást: *Ha Márton fehér lovon jön, enyhe tél, ha barnán, kemény tél várható. Márton napján, ha a lúd jégen jár, akkor karácsonykor vízben poroszkál.*

Libás játék: Hatan vannak a mi ludaink

Körbe állnak, egy a kör közepén, s énekelnek:

*Hatan vannak a mi ludaink, / Heten vannak a mi ludaink, / Három szürke, három fekete,
Gúnár, gúnár, libagúnár, gúnár az eleje, / Akinek nincs párja, válasszon magának.*

A dal végén a középső párt választ, s a többiek is újat keresnek. Természetesen valakinek nem jut, az megy be a körbe középre, és ismét énekelni kezdenek.

November 19.: Erzsébet napja

Egyik legkedveltebb névünnepe, mivel hazánkban a leggyakoribb női nevek közé tartozik. Gyermekjátékokban is gyakran előforduló név.

Ha Erzsébet napon havazik, azt mondják: *Erzsébet megrázta a pendelyét.* Ismert mondás: *Erzsébet, Katalin havat szokott adni, / A bitang marhákat jászolhoz kötni.*

Erzsébet-napi játék: Hol jársz, hová mész, nagy Erzsébet asszony?

A *Hol jársz, hová mész* kezdetű várkörjátékban nincs anya. A szövegben szereplő Erzsébet asszonyt általában Szent Erzsébettel azonosítják: itt a házasság elősegítőjeként szerepel. Dömötör Tekla folklórkutató elképzelhetőnek tartja, hogy az itt közölthöz hasonló, Erzsébet asszonyról szóló szövegtörödékek egy régebbi összefüggő szöveg maradványai, melyben Szent Erzsébet megkéretését, idegen országba kerülését, a rózsacsodát adták elő.

A lányok körbe állnak, kívül jár a kérő, és mindenki énekel:

*Hol jársz, hová mész, / nagy Erzsébet asszony?
Innenonnan, amonnan, / Fehérvári városban,
Ezt kapitány üzente, / A zsandár is sürgette,
Kisebbiket, nagyobbikat / tartsa meg magának,
Azonkívül boldog legyen, / Mindenható vele legyen,
Zsupsz ki, édes rózsám!*

Az ének végén a kérő ráüt arra, akinek a háta mögé ért, és magával viszi. Az felfogja a kérő szoknyáját vagy megfogja a kezét, és megy utána. Folytatják az éneket, s a következő dallam végén már a második lány üti meg valakinek a hátát, aki csatlakozik mögé. Így folytatják, míg a kör el nem fogy.

November 25.: Katalin napja

Egyik legközismertebb időjárásjóslás: *ha Katalin kopog, akkor karácsony locsog, viszont, ha Katalin locsog, akkor a karácsony kopog.*

Lányok számára a fő férjjósló nap András napja volt, de a legények Katalin napkor tudakozódtak jövődöbelijük iránt. Lopott leányinget tettek éjszakára a párnájuk alá, abban reménykedve, hogy megálmodják a feleségüket.

Ezen a napon is szokás volt gyümölcsöket vízbe tenni, s ha az karácsonyig kizöldült, közeli férjhezmenetelt jelentett a lányoknak. Katalin napjával befejeződött az őszi férjhezmenések, bálók időszaka.

November 30: András napja

A legjelentősebb házasságjósló, varázsló nap. Többnyire a lányoknak magányosan, titokban kellett ezeket a praktikákat elvégezniük. Próbáltak álomból jósolni. A párna alá férfiruhaneműt rejtettek, és egész nap böjtöltek. *Aki böjtöl András napján, / Vőlegényt lát iccakáján.*

Kendermagot szórtak a favágó tőkére vagy a fekhelyük közelébe és lefekvés előtt a nap szentjéhez fohászokdaktak:

*András, András neked szólok / kendermagot hintek, szórok,
mondd meg nekem izibe, / a fejem ki köti be.*

Hallgatódzásból is jósoltak: az ólat rugdosták. Úgy vélték, ahányat rőffen a disznó, annyi év múlva mennek férjhez. Szemétre, trágyadombra állva figyelték, honnan hallják a kutyaugatást, úgy gondolták, hogy abból az irányból jön majd a jövődöbelijük.

A közös jóslások többnyire a fonóban történtek – ólom- vagy viaszöntéssel, gombócfőzéssel. A gombócba egy-egy cédulára írt férfinevet rejtettek, amelyik elsőnek jön fel a víz tetejére, az lesz az illető férjének a neve. Az ólomöntésnél az öntvény alakjából a jövődöbeli foglalkozására igyekeztek jósolni.

A Csallóközben szokás volt ezen a napon szénből jósolni. A lányok az egész napos böjtölés után széndarabokat raktak a vízbe. Ha a szén gyorsan leült a víz fenekére, a lány biztos lehetett abban, hogy az év végéig férjhez megy. További csallóközi szokás volt, hogy a lány egy kör alakú papírlapot cikkekre osztott, és minden cikkre egy férfinevet írt. Éjjelre a lapot a feje alá tette. Éjfélkor le kellett egy cikket tépnie. Amilyen név volt rajta, olyan nevű lesz majd a férje.

A moldvai és Gyimes-völgyi magyarok ezen a napon a farkasok ellen megfokhagymázták az ajtókat, hogy ne vigyék el a jószágot. Összekötötték az ollót, mert ha nyitva maradna, a farkasok elvinnék a juhokat.

András-napkor kezdődtek a disznóvágások, disznótorok, ezért nevezték disznóölő Andrásnak is.

II. KÁNTÁLÓ ÉNEKEK TANULÁSA

Betlehem kis falujába

Karácsonykor éjfél tájba
Fiúisten ember lett
Mint kisgyermek született.
2. Őt nevezték Jézuskának
Édesanyját Máriának
Ki pólyába takarta
Lefektette jászolyba.
3. Az angyalok fenn az égbe
Mennyei nagy fényességbe
Zengették az éneket
Dicsőség az Istennek.
4. Pásztorok a falu mellett
Báránycákat legeltettek
Hallották az éneket
Betlehembe siettek.
5. Megtalálták a jászolba
Jézuskát az istállóba
És őt szívből imádták
Mennynek, s földnek királyát.

Megzendült az ének ember, gyermek ajkán
Az Úr Jézus Krisztus születése napján
Örömmünnepe van az emberiségnek
Öröme az égnek, ünnepe a földnek
A várva-várt vendég hozzánk megérkezett
Az ígért messiás, Jézus megszületett
Jézus az árváknak igaz szószólója
A bánatos szívnek megvigasztalója
Akik a búbánat poharát ürítik
Hozzon az Úr Jézus boldog jövőt nekik
Ámen

(Buza)

Nem sajnálom fáradságom

Csak Úr Jézust megláthatnám.
Paradicsom szegelletbe
Arany szőnyeg leterítve.
Azon fekszik az Úr Jézus
Az Úr Jézus Isten fia.
Jobb kezébe aranyalma
Bal kezébe aranyvessző
Megsuhintja aranyvesszőt
Zúg az erdő, cseng a mező.
Nem láthatnék szebb gyümölcsfát
Mint Úr Jézus keresztfáját.
Piros vérrel virágozik
Szentlélekkel illatozik.
(Ördögösfüzes)

Karácsony estéjén

Elindult Mária
Elindult és megérkezett
A gazdag kovácshoz.
2. Jó estét bócs kovács
Adsz-e nekem szállást
Szállást neked nem adhatok
Mert sok a vendégem.
3. Volt a bócs kovácsnak
Egy szép, vak leánya
Ki elvezette Máriát
A barmok jászlához.
4. Tizenkét órakor
Született meg Jézus
Tizenkét szép őrzőangyal
Fonja a koszorút.
5. Felkele Szent József
Befogá szamarát
Befogja és elvezeti
A gazdag kovácshoz.
6. Jó reggelt, bócs kovács
Mért nem adtál szállást
Mért nem adtál Szűzanyánknak
Egy éjjelre szállást.
7. Hogyha tudtam volna,
Hogy te vagy Mária
Aranyból is, ezüstműből is
Szállást adtam volna
Én pedig a hideg földre
Lefeküdtem volna.

(Magyarosovát)